

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 28, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 16.03.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 21.03.2022

Sayfa / Page: 39-60

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Doç. Dr. Mehmet Soğukömeroğulları

Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

sogukomerogullari@gantep.edu.tr

MEHMET ASAF'IN ZAVALLI BABA ADLI HİKÂYESİ VE İNCELEMESİ*

Öz

Mehmet Asaf'ın *Zavallı Baba* adlı hikâyesinin yayımlanma tarihi belli değildir. Eserde çocuklarını savaş ve salgın sebebiyle kaybeden bir babanın dramı anlatılır. Söz konusu hikâye kişisini caddede gören diğer hikâye kişisinin onun berduş hâlini ve sürekli söylediği şarkıların sebebini araştırması üzerine bina edilen hikâye altı metin halkasından oluşur. Yazar anlatıcının ağzından kaleme alınan metinde kişi sayısı fazla değildir. Otuz, otuz beş günlük süreyi kapsayan metinde açık mekân olarak İstanbul'un çeşitli semtleri, kapalı mekân olarak da kiraathaneler seçilir. Metnin dili açık ve anlaşılırdır. Anlatım tekniklerinden geriye dönüş tekniği, diyalog tekniği, mektup, leitmotiv tekniği, montaj kullanılır. İzlek olarak İstanbul, sevgili, salgın ve savaşlar, müzik, arayış yolculuğu ve metinlerarası ilişkilere yer verilir. Sevgili divan edebiyatındaki sevgilinin izdüşümü görünümündeyken, salgı ve savaşların ölüme neden olduğu bir ailenin penceresinden okuyucunun dikkatine sunulur. Müzik kültürü metinde çeşitli makamların kullanılmasıyla dikkat çeker. Arayış yolculuğu kalıbının özelliklerine uygun olmayan metin yine de bir arayış metaforu üzerine kurgulanmıştır. Diğer taraftan metinlerarasılık metne çeşitli vesilelerle dâhil olan şarkılar üzerine kolaj tekniğiyle vücut bulur.

Anahtar Kelimeler: Zavallı Baba, olay örgüsü, mekân, zaman, izlek.

* Makale, "V. Uluslararası Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu DTCF'de Türkoloji'nin Yeri" başlıklı sempozyumda aynı adla sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

MEHMET ASAF'S STORY AND INVESTIGATION OF ZAVALLI BABA**Abstract**

The publication date of Mehmet Asaf's story named *Zavallı Baba* is unknown. In the work, the drama of a father who lost his children due to war and epidemic is told. The story, which is based on the search of the other story person who sees the person in question on the street, his vagrant status and the reason for the songs he constantly sings, consists of six text rings. The number of people in the text written by the author narrator is not high. In the text covering a period of thirty to thirty-five days, various districts of Istanbul are chosen as open spaces and coffee shops as indoor spaces. The language of the text is clear and understandable. Among the narrative techniques, flashback technique, dialogue technique, letter, leitmotiv technique, montage are used. Istanbul, lovers, epidemics and wars, music, quest journey and intertextual relations are included as themes. While the beloved is the projection of the beloved in divan literature, it is brought to the attention of the reader from the window of a family where epidemics and wars cause death. Music culture draws attention with the use of various modes in the text. The text, which is not suitable for the characteristics of the quest journey pattern, is still built on a quest metaphor. On the other hand, intertextuality is embodied in the collage technique on the songs included in the text on various occasions.

Key Words: *Zavallı Baba*, plot, place, time, theme.

Giriş

1874 İstanbul'da doğan Mehmet Asaf, 1899 yılında konsolit alımına başladıktan sonra "Konsolitiçi" takma adıyla anılmaya başlar. İttihat ve Terakki'yi eleştiren ilk yazılarını *Serbestî* gazetesinde yazar. Hayatı boyunca hep muhalefeti benimseyen Konsolitiçi, ilk etapta Millî Mücadele aleyhinde olsa da, zamanla gerçeği anlayarak Millî Mücadele taraftarı olur. Siyasi hayatını ilk dönemlerde yazılan muhalif yazıları sebebiyle bitirir. 1961 yılında vefat eder. Şiir, roman ve hikâye türünde eserler veren Mehmet Asaf, şiirlerinde Muallim Naci'nin etkisiyle divan edebiyatı geleneği çizgisindedir. Ancak, Rıza Tevfik'in şiir alanında benimsediği yolu da deneyerek âşık tarzında metinler de kaleme almıştır. Küçük hikâye olarak nitelenebilecek romanlarında aşk kırgınlıklarını işleyerek millî ve mahalli ögelere yer verir.¹ Eserlerinden biri olan *Zavallı Baba* adlı hikâyenin yayınlanma tarihi belli değildir. Ancak eser Osmanlı Türkçesiyle yayınlandığı için 1928'den önce yazıldığına hükmedilebilir. Eserin olay örgüsü bir babanın çocuklarını kaybetmesi üzerine caddelerde

¹ Mehmet Asaf'ın hayatı ve sanatı ile ilgili olarak Münir Süleyman Çapanoğlu, (1961). *Seksen Yıllık Gazetecimiz Âsaf Konsolitiçi*. İstanbul: Sinan Matbaası; Mehmet Nuri İnuğur (1999). *Türk Basınında "İz" Bırakanlar*, İstanbul: Der Yayınları; Müjgan Cunbur (2002). Borsacı, Mehmet Asaf. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. , C. 2. s. 316-317; İhsan Işık, (2007). *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. (2. Cilt), Ankara: Elvan Yayınları, s. 731; Mehmet Soğukömeroğulları, "Mehmet Asaf Borsacı", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 28.03.2019 adlı eserlerden faydalanılmıştır.

onların sevdiği şarkıları söyleyerek dolaşması, ismi belli olmayan merkezî kişinin onunla ilgili sohbeti ve kim olduğuna dair arayış yolculuğuna çıkması üzerine kuruludur. Zaman olarak Ramazan ayı, mekân ise İstanbul olarak seçilmiştir. Metnin geneline büyük bir müzik kültürü hâkimdir. Şahıs kadrosu metnin türünden kaynaklı olarak dar tutulmuştur. İzlekler ise, çok geniş bir yer tutmaz. Metnin amacı kısaca tanıtımını yapılan metni hem çeviriyazı ile aktarmak hem de hikâyeyi çözümlenektir.

Olay Örgüsü

Hikâye kişinin Ramazan ayından on gün evvel perişan hâlli bir adamın ağzından dökülen bir şarkının nakaratı üzerine şahsın kim olduğunu merak etmesi, “Bu adam acaba kimdir?” sorusu ve arayış yolculuğu kalıbıyla meçhul kişinin kimliğine ulaşma çabası hikâyenin iskeletini oluşturur. Bu karşılaşmadan sonra Ramazan ayında Ziyet Hanım Konağı’ndan Şehzade Karakolu’na kadar süren ve tiyatro, sinema gibi kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapan caddede meçhul kişiyi pejmürde giyinmiş bir şekilde bu defa da farklı bir mısra okuyarak yeniden görür ve kim olduğunu tekrar sorar. Yanındaki gençler onun âşık veya mecnun olduğu fikrini beyan ederek mütalaalarda bulunurlar. Arayış yolculuğunda olan yazar anlatıcı ise, onunla ilgili “Kalbi yaralı bir bedbahttır.” tahmininde bulunur. Daha sonra müzikli bir ortamda meçhul kişiyle tekrar karşılaşır ve onun dillendirdiği şarkının mısraı taksimden geçtiğinde derin bir ah sesi işitince onun meçhul kişi olduğunu fark eder. Aynı adam hiçkırarak o mekândan çıkıp giderken arkasından o meçhul kişi olduğunu anlayınca yine bu adamın kim olduğu sorusunu kendi kendine sorar.

Ramazan ayının sonraki günlerinde mektupla bir davet alır. Davete icabet eden yazar anlatıcı Refik, Behzat, Lamia ile bir araya gelerek musiki icra ederler. Şarkılar söylendiği sırada hikâye kişisi bazı şarkılarda ağlamaya başlar. Neden üzgün olduğunu soran arkadaşlarına kalbinin içerisindeki sorunlara bağlı olarak ağladığını ifade eder. Yirmi yıldır en kederli günlerinde okuduğu şiirden sonra gözlerinden iki damla yaş dökülür. Ayrıca ona bir çift güzel göz gördüğü için neden kaçtığını da sorarlar. O geçmişte yaşadığı bir aşktan dolayı artık başka bir kişiye âşık olamayacağını ve gönlü bazen başka birine kaysa da gönlüyle kendisinin ağlamasından korktuğu için hemen geri yüzünü çevirdiğini ifade eder. Bunun yanı sıra o âşık olmak istese ve bütün şarkıların bir çift güzel göz için söylenmesi gerektiğini düşünse bile incinmemek adına bundan hemen vazgeçer. O bunlarla meşgul olurken arkadaşları taksime devam etmektedir. Taksim devam ederken yazar anlatıcı bir anda ağlamaya başladığında arkadaşları bu şarkıya ağlayan bir kişi daha olduğunu söyleyince meçhul kişinin kim olduğu sorusu yeniden gündeme gelir.

Ramazan ayının sonlarına doğru yine Refik, Behzat, Lamia ve yazar anlatıcı incesaza giderler. Orada şarkı taksimi devam ederken “Âlem içre ben gibi bir baht-ı kara var mıdır” mısraı okunduğunda bir ihtiyar hiçkırarak kıraathaneden çıkınca yanlarında oturan iki genç onlara teklifsizce yanaşarak bu adamın kim olduğunu mu merak ettiniz diye sorar. Hikâyenin düğümünün çözüldüğü bu bölümde, iki gençten meçhul kişinin ikisi erkek birisi kız üç evladını kaybeden zavallı bir baba olduğunu öğrenirler. Zavallı baba da her gün vefat eden oğlunun çok sevdiği “Zahm-ı hicranın gibi âlemde yâre var mıdır?” adlı şarkıyı kemanıyla çalıp bitap düşmektedir.

Fasıl son bulunca arkadaş taifesi bu hüznü hikâyeyi nakleden gence veda ederek kıraathaneden ayrılır. Yolda hem yürüyüp hem konuşurlar. Sonunda yazar anlatıcının düşüncesine ve

gözünün önüne sürekli o bedbaht baba gelir ve o da onunla aynı hâlde ve fikir dünyasında “Zahm-ı hicranın gibi âlemde yâre var mıdır?” nakaratını söyler.

Metin Halkaları / Vaka Birimleri

1. Yazar anlatıcının zavallı babayı görmesi ve kim olduğunu sorması.
2. Yazar anlatıcının farklı bir yerde yeniden zavallı babayı görmesi ve kim olduğunu sorması.
3. Arkadaşlarının evine davet edilmesi ve orada kendi yaşadığı aşk acısını hatırlaması.
4. Arkadaşlarıyla kıraathaneye müzik dinlemeye gitmesi ve orada o adamı yeniden görmesi.
5. Kıraathanede yanlarındaki masada oturan iki kişinin bu adamın kim olduğunu açıklamaları.
6. Kıraathaneden çıkmaları ve yazar anlatıcının zavallı babayla hemhâl olarak yolda yürümesi.

Metin 6 metin halkası/vaka birimi etrafında vücut bulur. İlk metin halkasında/vaka biriminde esere giriş yapılarak okuyucuda merak unsuru oluşturulur. Merak unsuru 2, 3, 4. metin halkalarında üst düzeyde tutulur. Son iki metin halkasında da olay çözülür. Olayın gelişim seyri klasik hikâye metoduna uygun olarak baştan başlatma ile oluşturulmuştur.

Anlatıcı/Kurgu

Hikâyede kullanılan anlatıcı “ben” anlatıcıdır. Bu anlatıcı tipine kahraman anlatıcı adı da verilir (Tekin, 2003: 41). Dar alanlı olan “ben anlatıcı”da anlatıcı, hem anlatıcı hem aktarıcı konumundadır. Genellikle özyaşamöyküsel eserlerde kullanılan bu anlatıcı yazardan bağımsız roman kişilerinden birisi veya yazarın bizzat kendisi olabilir (Çetin, 2005: 110-111).

Hikâyedeki ben anlatıcı birinci tekil şahıs ağzından yani kendisi olarak vücut bulmuştur. Ben anlatıcılı metinlerde görülen aktarıcılık burada da görülür. Yani yazar hem anlatan hem aktaran konumundadır. Metnin ilk cümlesinde görülen “Onu ilk defa olarak Ramazan’dan on gün evvel bir akşamüzeri Beyoğlu’nda tünelden çıkarken görmüştüm.” ifadesi metnin birinci tekil şahıs ağzından anlatıldığını gösterir. Ancak yazar anlatıcının mı yoksa hikâye kişilerinden birisinin mi ağzından metnin anlatıldığı belli değildir. Bu tür anlatıcıda oldukça fazla görülen iç konuşma tekniğine hikâye içerisinde sadece bir yerde rastlanılır.

Hikâyenin kurgusu merak unsuru üzerine kuruludur. Buradaki temel unsur hikâye kişinin bu adam kimdi? sorusunun cevabını bulmaya yönelik bir arayış yolculuğuna çıkması ve sorunun cevabını bulmasıyla metnin son bulmasıdır. Ancak bu süreçte herhangi bir sınavdan geçilmemiş olması kalıba tam uygun bir metin oluşmadığını da gösterir.

Şahıs Kadrosu

Yazar-Anlatıcı

Yazarın anlatıcı olarak seçtiği yazar anlatıcı olayı hem anlatan hem de aktaran bir özelliğe sahiptir. Hikâyede anlatıldığına göre iyi bir müzik kültürü vardır ve çeşitli müzik aletlerini çalabilmektedir. Yaşı ilerlediği için sesi oldukça kabalaşmış ve kalınlaşmıştır. Bazı şarkıları duyduğunda duygulanır ve ağlar. Diğer taraftan gönül ilişkilerine oldukça mesafelidir. Bunun sebebi ise, metinden çıkarılan sonuca göre daha önce yaşamış olduğu bir aşk macerasıdır. O süreçte oldukça

zarar gören gönlü ve kendisi yeniden bir çift göze vurulmaktan korkmaktadır. Dışarıdaki hayata kayıtsız kalmak istemeyen yazar anlatıcı, hayatını merak ettiği kişinin neden ağladığını sormasına ve merak etmesine bağlı olarak toplum içerisinde yer alan kimselerin dertleriyle dertlenmekte veya kendi dertleri çevresinde onları da düşünmektedir. Fiziksel tasviri hakkında okuyucuya herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Zavallı Baba

Yazar anlatıcı dolayısıyla tanınan ve onun arayışı neticesinde kim olduğu öğrenilen kişidir. Anlatıcı onu ilk olarak Beyoğlu'ndan çıkarken görür. Metinde fiziksel tasviri “*Sakalı, saçları perişan, uzamış, yeleşin birkaç düğmesi kopmuş, fotinleri tozlar içinde kalmıştı.*” şeklinde ifade edilir. “*Zahm-ı hicrânın gibi âlemde yara var mıdır? şarkısının nakaratını: İltiyam yarama bilmem ki çare var mıdır?*” mısramı sürekli hiç yanlısız okuduğunu metnin girişinde ifade etmesi merak unsurunu üzerine bina ettiği kişinin müzik kültürünün çok üst düzeyde olduğunu hissettirmek içindir. Daha sonra yine aynı şarkıda buldukları mekândan ağlayarak çıktığını görür. Söz konusu ifadeler çok büyük çile çektiğini okuyucuya anlatmak maksadıyla kaleme alınmıştır. Hikâyenin sonunda, yazar-anlatıcının elli beş elli altı yaşlarında zavallı bir baba olduğu, iki kızı ve bir oğlunu savaş ve hastalıktan kaybettiği için perişan ve avare gezdiği üzerinde durulur. Bunun yanı sıra ekonomik olarak üst düzey bir kişi olduğu ihtiyar bir hizmetçisinin olmasıyla açıklanabilir. Genç kızını kaybettikten sonra hiç yatak yüzü görmemiştir.

Fon Karakterler

Hikâye genel olarak yazar anlatıcı ve zavallı baba arasında geçer. Ancak yazar anlatıcının arkadaşları olan Behzat, Lamia, Refik hikâyeye fon karakterler olarak dâhil olur. Diğer taraftan yazar anlatıcının saz arkadaşları oldukları için bunların da müzik kültürlerinin yüksek olduğunu vurgulamak gerekir. Diğer fon karakterler zavallı babanın hikâyesini dinledikleri ve metnin düğümünü çözen iki gençtir. Bunların zavallı babanın komşusu olmaları ekonomik yönden iyi bir durumda olduklarına delalet eder. Zavallı babanın çocukları olan Şefik, Hayri ve Lamia metinde haklarında bilgi verilen kişilerdir. Hayri, Şefik'in büyüğüdür. Galatasaray Sultanisi'nde okumuşlardır. Hayri Balkan Savaşı'nda şehit olmuştur. Şefik ise zatürreden ölmüştür. Lamia ise veremden ölmüştür.

Zaman

Hikâyede zaman unsuru nesnel bir şekilde ilerler ve yazar anlatıcının zavallı babayı görme süresine göre hikâyenin zaman unsuru genişlemiş olur. Zavallı babanın oğlunun Balkan Savaşı yıllarında ihtiyat zabıtyken şehit düşmesi hikâyenin Balkan Savaşı yılları yani 1912-13 yıllarından sonraki bir zamanda geçtiğine delalet eder. Diğer taraftan ay olarak Ramazan ayından 10 gün evvel başlar ve Ramazan ayının sonlarına doğru biter. Bu da aşağı yukarı 30-35 günlük bir süreyi kapsadığını gösterir.

Mekân

Hikâye geniş mekân olarak İstanbul'da geçer. İstanbul'un çeşitli semtleri metne ya isimle ya da çok kısa bilgiler verilerek dâhil edilir. Aslında bu yolla İstanbul tanıtılmak da istenilmiştir. İlk olarak geçen semt Beyoğlu'dur. Beyoğlu'ndan sonra Tünel Pasajı'na, oradan da Asmalı Mescit Sokağı'na

doğru bir yürüyüş başlar. Ardından zavallı baba sağa dönerken yazar anlatıcı Tepebaşı'na doğru yürümeye devam eder. Daha sonra Ramazan ayından dolayı Direklerarası şevklere ve neşelere boğulmuş olarak hikâyeye dâhil edilir. Gündüzleri Ziyet Hanım Konağı'ndan Şehzade Karakolu'na kadar olan caddede insanlar dolaşırken, geceleri aynı caddede kıraathanelerin ve çayhanelerin olduğu vurgulanır. Bu caddeden gelip geçen insanlar, arabalar ve tramvaylar yazar anlatıcının dikkatini çeker. Hikâyeye göre bu caddede tiyatrolar ve sinemalar mevcuttur. Geceleri insanlar buralara girdikten sonra cadde biraz sakinleşir.

Kapalı mekân olarak kıraathaneler görülür. Hatta metnin sonunda hikâyenin düğümün çözüldüğü yer İncesaz'daki bir kıraathanedir. Müzik bitince oradan ayrılmaları kıraathane kültürünün o yıllarda nasıl olduğu hakkında bilgi vermek içindir. Diğer kapalı mekân yazar anlatıcının davet edildiği evdir. Bu ev sadece isim olarak geçtiğinden hakkında bilgi verilmemiştir.

Dil ve Üslup

Metnin dili genel olarak açık ve anlaşılırdır. Ancak bazı yerlerde dilin ağırlaştığı görülür. Dilin ağırlaştığı yerlerde “hıraman”, “muhibban” gibi kelimelere yer verilir. Ayrıca klasik Türk sanat müziğinin makamları ile müzik parçalarının kolaj tekniğiyle metin içerisine yerleştirildiği yerlerde de kullanılan kelimeler Arapça ve Farsça'dır. Bunun yanı sıra yazar anlatıcının aldığı mektubun dili de oldukça ağır ve ağdalıdır.

Dil unsurlarının ilki olan “konuşma dili” karşılıklı konuşmalar üzerine kuruludur ve eseri daha gerçekçi kılar (Çetin, 2005: 258-259). *Zavallı Baba* adlı hikâyede karşılıklı konuşma unsuruna oldukça fazla yer verilir. Örneğin aşağıdaki alıntı karşılıklı konuşmanın örneklerinden birisidir.

– Şimdi de Uşşak'a geçelim mi?

Behzat:

– Hayır; dedi; sûznâke başlayalım!

Lamia:

– Karcığâr'a geçsen daha iyi olur,

Mütalaasında bulundu. Behzat dedi ki!

– Ondan sonra da köçek havaları, kerizler: (s. 15)

Konuşma dilinden sonra dil unsurunun diğer ögesi terimlerdir. Genel olarak müzik terimlerinden Nihavend, karcığâr, ruhnevaz, beste-nigâr, peşrev, uşşak, köçek havalalarına yer verilir. Dilbilgisi sapmalarına metinde yer verilmez. Cümle olarak kurallı ve kendi içinde uyumlu bir yapısı vardır.

Eserde dili özgün bir kullanım biçimi olan üslup (Çetin, 2005: 272) türlerinden “dramatik üslup”un tercih edildiği görülür. Aşağıda örneği verilen bölüm şarkıdan müteessir olan “Zavallı Baba”nın dramatik hâlini anlatmaya yöneliktir.

Bu garip hadise, bu manzara-i hüzn-âlûd, o ah-ı cangüdâz herkesi müteessir etmiş, velev hayretler içinde bırakmıştı. Böyle yaşlıca bir adamın bir şarkıdan müteessir olarak ah etmesi, sonra bir çocuk gibi ağlayarak, hıçkırarak çıkıp gitmesi neden ileri geliyordu? (s. 7).

Metinde kullanılan diğer üslup türü “nesnel tasvir üslubu”dur(Çetin, 2005: 294). “*Ramazan; Direklerarası'nı bu sene yine şevklere, neşelere, zevklere müstağrak kılmıştı. Gündüzleri Ziyet Hanım Konağı'ndan Şehzade Karakolu'na kadar olan caddede nazan ve hıraman piyasa edenlere geceleri kiraathanelerin, çayhanelerin derun ve biruni aramgâh oluyor, tiyatrolar, sinemalar dolup boşalıyordu.*” (s. 3) ifadelerinde sanatçı gördüklerinin tablosunu çizmeye çalışır. Bunların yanı sıra yalın üslubun metnin geneline hâkim olduğu dikkati çeker.

Anlatım Teknikleri

Metinde anlatım tekniklerinden mektup tekniği, leitmotiv tekniği, iç diyalog tekniği ve geriye dönüş tekniği kullanılır.

Mektup Tekniği

Mektup tekniği hikâye içerisinde bir yerde kullanılmıştır. Mektup tekniğinin kullanılma şekillerinden biri, metinde ihtiyaç duyulunca başvurulmasıdır. Bu teknik metni biraz daha geniş bir perspektife dâhil etmeyi amaçlar (Tekin, 2003: 224-227). *Zavallı Baba* adlı hikâyede yazar anlatıcıya gelen mektup, Refik'in evine müzik faslı için davet içindir. O vakte kadar Lamia, Behzat ve Refik'in adları hikâyede geçmez. Ancak bu mektupla birlikte metne hem yeni bir mekân hem de yeni kişiler dâhil edilir. Diğer taraftan yazar anlatıcının merak unsuruna ve arayış yolculuğuna yeni kişiler de eklenir.

Leitmotiv Tekniği

Leitmotiv tekniği anlamı pekiştirmek veya vurgulamak için kullanılan söz tekrarıdır (Kolcu, 2005: 55; Tekin, 2003: 251-253). *Zavallı Baba* adlı hikâyede “Bu adam kimdir?” sorusu beş defa sorulmuştur. Hikâyenin temelini oluşturan bu soru, yazar anlatıcının hikâyeyi oluşturan ve merak unsurunu güçlü tutan bir leitmotivdir. Bundan dolayı çok fazla tekrar edilerek merak unsuru sürekli hâle getirilir. Hikâyedeki diğer leitmotiv “Zahm-ı hicranın gibi âlemde yare var mıdır? / İltiyâm-ı yareme bilmem ki çare var mıdır?” mısralarıdır. Çünkü zavallı baba hikâyede bu mısraları nerede duysa feryat etmektedir. Bundan dolayı merak duygusu ve metnin bütünlüğü söz konusu mısralarla da sağlanmıştır.

İç Diyalog Tekniği

Metin genel olarak düz bir olay örgüsü içerisinde devam eder. Ancak bir yerde yazar anlatıcı iç diyaloga başvurur:

“Benim gönlüm, otuz beş seneden beri sinemde sakladığım, yirmi seneden beri bütün yalanlarıyla nalan ve gıryan olduğum zavallı gönlüm her zaman aldanır. Beni de aldatır ve üzer. Onun için bir genç kadın geçerken derhal başımı çeviririm. Bir çift güzel gözün şedit nazarları altında titremek için uzaklara kaçarım. Ben gönlümü, bu aldanan ve aldatan gönlümü bilmez miyim?” (s. 14)

“Ben bu mülâhazalarla meşgul olurken onlar Beste-Nigâr'dan üç dört şarkı daha geçmişlerdi.” (s.15).

Yukarıdaki alıntıda iç diyalogun dikkat çekici örneklerine rastlanır. Kendisine neden âşık olmadığını soran insanlara bunu anlatamayacağını kendi iç dünyasındaki mülâhazalarla dile getirir.

Hatta bunun iç diyalog olduğunu metnin sonunda bizzat kendisi “mülâhaza” kelimesini kullanarak okuyucuya sunar.

Geriye Dönüş Tekniği

Eserde bazı olayları aydınlatmak maksadıyla geriye dönüşler yapılır. Buna geriye dönüş tekniği adı verilir. Söz konusu durum “yapıcı geriye dönüş” adıyla kavramsallaştırılır (Tekin, 2003: 233-236). Yazar anlatıcının bir çift göze yirmi yıl önce tutulması ve arkadaşlarının ona sordukları neden bir çift göze bakamıyorsun sözlerine karşılık iç diyalog tekniği içerisinde geriye dönüşlere yer vermiş olmasıdır.

Metinlerarasılık

İki veya daha çok metnin bir araya gelmesiyle oluşan metinlerarasılıkta bir metni başka metinler meydana getirir (Yalçın-Çelik, 2005: 47; Çetin, 2004: 9). Mehmet Asaf'ın *Zavallı Baba* adlı hikâyesi kolaj tekniğinin bolca kullanıldığı bir metindir. Hatta tüm metin bu teknik üzerine vücut bulmuştur. Aşağıdaki mısralar metnin her yerine dâhil edilir ve ne zaman bu şarkı okunsa zavallı baba büyük bir feryat koparır. Bundan dolayı metin bu iki mısra üzerine kurgulanmıştır.

Zahm-ı hicranın gibi âlemde yare var mıdır?
İltiyâm-ı yareme bilmem ki çare var mıdır?

Ayrıca metin büyük bir müzik kültürü üzerine inşa edildiği için çeşitli Türk sanat müziği parçalarından bölümler metin içerisinde yer alır. Aşağıda bu metinlere bazı örnekler verilmiştir.

Her dem sözüm efsus ile eyvah olacaktır
Dünyada benim son nefesim ah olacaktır
Derdimden eminim o da âgâh olacaktır
Dünyada benim son nefesim ah olacaktır (s. 9-10)

Çok gördü felek şimdi beni bizim civanda
Çekti araya perde-i firkat şu zamanda
Her lamın olur sabahı safa-bahş cihanda
Gam çekme hafid elbet olur firkate payan (s. 10)
Takdir-i Hüda bir gün eder gönlünü şâdân

Yazar anlatıcı ve zavallı babanın güçlü bir müzik kültürüne sahip olması dolayısıyla yazar, metin ile şahıs kadrosu arasında güçlü bir bağ kurmak adına eser içerisine hem makam isimlerini hem dem şarkılardan bazı parçaları yerleştirir. Ayrıca zavallı baba ile hep müzikli kıraathanelerde karşılaşması da bunu zorunlu kılar.

İzlekler

Metinde izlek olarak, İstanbul, sevgili, müzik, Balkan Savaşı ve hastalıklar ile arayış yolculuğu kalıbı üzerinde durulur.

İstanbul

Mehmet Asaf'ın kullandığı ilk izlek İstanbul'dur. İstanbul'un birçok semti metnin içerisine dâhil edilir. Beyoğlu, Tünel Pasajı, Asmalı Mescit Sokağı, Ziyet Hanım Konağı, Şehzade Karakolu, İncesaz, Gedikpaşa bu minvalde adı geçen mekânlar arasındadır.

Sevgili

İç diyalog tekniğiyle hayatını yakan güzelin nasıl biri olduğunu anlatmaya çalışan Mehmet Asaf'a göre sevgilinin ilk dikkat çeken özelliği güzel gözleridir. Bunu bir çift güzel göz olarak algılar. Söz konusu yaklaşım divan edebiyatındaki göz imgesine yaklaşıp. Buna göre, sihir gücüne sahip olan sevgilinin gözleri, bir süzgülün bakışıyla âşıkları büyüler. Gönül ülkelerini fethetmek için öldürücü özelliklere sahiptir ve gönül ile can kuşunun avcısıdır (Pala, 1995: 124). *Zavallı Baba* adlı hikâyede geçen “*Bir çift güzel göz mü? Hâlâ mı seveyim? Benim bu aldanan ve aldatan gönülüm hâlâ mı perişan olsun? Gönülümle ikimiz daha ne kadar ağlayalım?*” (s. 12) ifadeleri divan edebiyatındaki göz imgesiyle benzerlik gösterir. Diğer taraftan gönül kuşunun avcısı olan göz, “aldanan ve aldatan gönülüm” ifadesiyle karşılık bulur. Yine klasik edebiyatta bu olayın sonu kanlı gözyaşıdır. Hikâyede de benzer şekilde gönülüyle âşık ağlamaktadır. Metnin devamında yer alan “*Şairlerin hayalhanelerinde tecsim ettikleri ilahe-i hüsn, bak, sevmez misin?*” (s. 13) ifadesinde uzun bir zaman diliminde hüküm süren klasik edebiyatın üzerine şiirler yazdığı sevgili tipinin vücut bulması nakledilir. Burada sevgilinin şairlerin hayalhanelerinde olması hem hayali bir sevgili olduğuna hem de tasavvufi bağlamda hayal dünyasına gönderme yapılarak vücut bulmuştur. Diğer taraftan ilk önce hayal olan sevgilinin şairlerin elinde veya şiir dilinde vücut bulması üzerine sevgilinin ilahe olması meselesi gün yüzüne çıkar ki güzelliğini tanrıdan alması açısından da söz konusu durumu yorumlamak gerekir. “*Bak, bak, der, şu sevda-feza gözler için bir şiir, bir feryat yazmaz mısın? Bu yangın bakışlar sana bir menba-ı ilham olmaz mı?*” (s. 13) ifadeleriyle de şiirlerin bu sevgili için yazıldığı yönüne atıfta bulunulmasına bağlı olarak sevgilinin dikkat çeken özelliği yine gözleridir. Şairin bu sevgiliye şiir, dolaylı olarak da feryat yazması âşığın sürekli çile çeken yönünü vurgulamak için söylenmiş gibidir. Metne göre, âşık o gözleri gördüğü anda büyülenir ve şiirlerini söyler. Hatta o gözler sanatçının ifadesine göre hayatın bütün zevklerinin temelidir. Aynı zamanda âşık o gözlerin esiri olur.

Müzik

Mehmet Asaf'ın özelliklerinden bir diğeri müzik kültürü ile hemhal olmasıdır. Bundan dolayı bir şarkının nakaratı üzerine bina edilen hikâyede Türk sanat müziğinin çeşitli makamları ile ilgili de bilgi verilmiştir. Nihavend, karcıgar, ruhnevaz, beste-nigâr, peşrev, uşşak, köçek havaları metnin içerisinde yer alan müzikle ilgili terimlerdir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında müzikli mekânlarda icra edilen bu makamları oraya gidenlerin bilmeleri devletin müzik kültürü oldukça üst düzeyde olduğunu gösterir.

Müzik kültürünün dikkat çekici bir diğeri özelliği ise, kıraathanelerde icra edilmesidir. XIX. Yüzyılda bazı kahvehanelerde müziğin olduğu ve meddahların burada sanat icra ettikleri yapılan çalışmalarda gösterilir (Ediz, 2008: 182). *Zavallı Baba* adlı hikâyede incesaz ekibini dinlemeye İstanbul'da kıraathaneye gelinmesinden bahsedilir. Bu da Osmanlı Devleti'nde yer alan kıraathanelerin müziğin yapıldığı yer olması özelliğini göstermek için toplumsal hafıza ekseninde bilgi verildiğini gösterir. Diğer taraftan zavallı babanın kimliğinin söz konusu mekânda aydınlanmış olması kıraathanelerde bilgi alışverişinin de olduğu konusunda bilgi verir. Ayrıca burada birbirini hiç tanımayan iki kişinin onların yanına teklifsiz gelmesi kıraathanelerin sosyal misyonuna örneklik teşkil eder.

Balkan Savaşı ve Hastalıklar

Metinde zavallı baba çocuklarının birini Balkan Savaşı'nda şehit vermiş, diğer ikisini ise verem ve zatürreden kaybetmiştir. Edebiyat ile tarih ilişkisi toplumsal hafıza bağlamında değerlendirilir. Savaşta ölenlerin durumları birçok edebiyat eserine konu olur. Burada da bir baba Galatasaray Lisesi'nde okuttuğu oğlunu Balkan Savaşı'nda Kırkkilise'de şehit vermiştir. Ancak bu yıllar Osmanlı Devleti'nin salgınlarla da uğraştığı yıllardır. Verem, zatüree, tifo, tifüs, zatülcenp salgındaki hastalıklardan bazılarıdır.² Metne göre zavallı babanın iki çocuğunu zatürreden ve veremden kaybetmesi 1900'lü yıllarda yaşanan salgınlara örnektir.

Arayış Yolculuğu Kalıbı

Metin, gerilim unsurunu ayakta tutabilmek için merak unsuruyla birlikte arayış yolculuğuna bağlı olarak düz bir çizgi içerisinde ilerler. Yazar anlatıcının tesadüfen karşılaştığı zavallı babanın kim olduğunu araması bu kalıbın farklı bir örneğidir. Ancak bu süreç içerisinde bir sınavdan geçilmez. Sadece bir arama söz konusudur. Hatta aramadan çok merak etme içerisinde vücut bulan bir yolculuk söz konusudur. Ancak yazar anlatıcının gittiği her yerde bu kişiyle tesadüf etmesi ve herkesin bu adam kim diye sorması metin içerisinde bazı boşlukların varlığına delalet eder. Ancak sonuçta bir arayışın olması metni söz konusu kalıp içerisine dâhil etmemizi zorunlu kılar. Buna göre ilk olarak zavallı babayı gören yazar anlatıcı onun kim olduğunu kendisine sorar. Daha sonra gittiği yerlerde yine aynı adamı görür ve tekrar bu adam kimdir diye sorar. En son merak unsuru giderilir ve kahvehanede olayın düğümü çözülür. Ancak bu adamın kim olduğunu arayan yazar anlatıcı zavallı babayla hemhal ve hemfikir olarak söylenmeye başlar. Bu süreç yukarıda anlatıldığı gibi arayış yolculuğu kalıbına uymamaktadır. Ancak yazar anlatıcı ile zavallı baba arasında sebepleri farklı olsa bile acı çekme bakımından büyük bir yakınlık vardır. Yazar anlatıcı otuz beş yıl önce karşılaştığı bir kişi ya da yaşadığı bir olay neticesinde bir çift göz için yıllardır acı çekmekte, zavallı baba da kendi evlatları için acı çekmektedir. Aslında iki çile çeken kişi birbirini bilmeden ve görmeden acı çekmek ortak paydasında birleşmiş hatta yazar anlatıcı onunla hemhâl ve hemfikir olmuş, iki kişi bir kişide vücut bularak arayış yolculuğu tamamlanmıştır. Bunu milletleri bir arada tutan ortak paydanın acı olduğu üzerinden de düşünmek gerekir ki arayış yolculuğu kalıbına uymasa da acı çekmek neticesinde ortak bir duyguya ulaşıldığını ve bu olayın tesadüf eseri olması ise toplumda birçok yönden birlikteliklerin acılar üzerinden sağlandığını kanıtlar.

Sonuç

Merak veya arayış yolculuğu kalıbı üzerine bina edilen metinde yazar anlatıcı İstanbul'da berduş bir adamı gördükten sonra onun kim olduğunu sorar ve bu sorunun cevabını bulma yolculuğu metnin ana eksenini oluşturur. Metindeki şahıslar kadrosu oldukça dardır. Yazar anlatıcı ve zavallı baba üzerine kurulu olan şahıslar kadrosuna fon karakterler bu kişiler vasıtasıyla dâhil olur. Buna göre yazar anlatıcının müzik kültürü yüksek olup fiziksel tasviri hakkında bilgi verilmemiştir. Zavallı baba ise, çocuklarını kaybeden ve müzik kültürü yüksek bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Hikâyede geniş mekân İstanbul'dur. İstanbul hakkında bilgi verilmek amacıyla yazar anlatıcının dolaştığı semtlere de değinilmiştir. Hikâyenin zamanı Balkan Savaşı yıllarıdır. Ama hikâye Ramazan ayının

² Bk. Hikmet Özdemir, *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*, TTK Yay., Ankara 2005.

on gün öncesinde başlamış, sonlarına doğru son bulmuştur. Dil ve üslup yönünden anlaşılır olsa da bugün kullanılmayan yabancı kelimelerin eserde yer aldığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Eserin izleklerinin ilki İstanbul'dur. Sanatçı İstanbul'u tanıtmak maksadıyla birçok semti eserinde çeşitli özellikleriyle tanıtır. Bazı semtlerdeki tiyatrolar, sinemalar ve insanların yaşam şekilleri kısaca metinde kendine yer bulur. Diğer üzerinde durulan konu iç diyalog yöntemiyle kendisiyle konuşan sanatçının sevgili imajıdır. Bu imaj divan edebiyatından metne geçmiş bir durumdur. Sanatçının sevgiliyle ilgili üzerinde durduğu hayal ilk olarak göz metaforudur. Divan edebiyatında âşığa felaket getiren ve efsunlu olan göz, söz konusu hikâyede de aynı özellikleriyle vücut bulmuş ve yazar anlatıcının korktuğu imgelemlerden biri olmuştur. Klasik edebiyattaki hayalî sevgili yazar anlatıcının metnine de aynı şekilde dâhil olur ve şairlerin üzerine şiirler yazdığı bir güzelliğe bürünür. Diğer taraftan aynı sevgilinin âşığa felaket getirmesi yine yazar anlatıcının kendisiyle konuşurken vurguladığı unsurlardandır.

Metindeki diğer izlek yazar anlatıcı ve zavallı babanın müzik kültürü yönünden zengin oluşlarıdır. Birçok müzik makamı metin içerisinde yer alır. Ayrıca müziğin hayat bulduğu yer olan kıraathaneler yazarın dikkat çektiği diğer unsur olur ve o günkü sosyal hayat hakkında bu minvalde bilgi verir.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan Balkan Savaşları ve salgınlar metinde zavallı babanın evlatlarını kaybetme sebebi olarak bir kişinin özelinde ancak devlet genelinde olan sorunları anlatma maksatlı metne girmiştir. Buna göre zavallı baba bir çocuğunu Balkan Savaşı'nda, diğer çocuklarını da zatürre ve veremden kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu yıllarında yaşanan salgın ve savaşların bir babanın hayatını mahvetmesi metnin ana örgesidir.

Metinlerin bir araya gelmesinden oluşan metinlerarası ilişkiler *Zavallı Baba* adlı hikâyede şiirlerin kullanılması hatta bunlardan birinin leitmotiv tekniği ile metnin iskeletini oluşturması bakımından önem taşır. Sonuç olarak *Zavallı Baba* hikâyesi, Osmanlı Devletinin Balkan Savaşı yıllarında bir babanın çocuklarını kaybettikten sonra yaşadığı bedbin hayatı gören yazar anlatıcının onun kim olduğunu ve neden bu hâlde olduğunu araması üzerine kurgulanan bir hikâyeye olup, o günkü sosyal hayatı bazı yönleriyle okuyucuya anlatan bir metin görünümündedir.

Mehmet Asaf

ZAVALLI BABA

Küçük Hikâye

Sahip ve Nâşiri:

Kütüphane-i Sudi

İstanbul – Babıali Caddesi Numara 40

Divanyolu'nda [Kadınlar Dünyası Matbaası]

TURUK

International Language, Literature and Folklore Researches Journal

2022, Year 10, Issue 28

Issn: 2147-8872

(2) ZAVALLI BABA

Onu ilk defa olarak Ramazan'dan on gün evvel bir akşamüzeri Beyoğlu'nda tünelden çıkarken görmüştüm. Sakalı, saçları perişan, uzamış, yeleşin birkaç düğmesi kopmuş, fotinleri tozlar içinde kalmıştı. O, bunların hepsinden bihaber, bu perişanlığın hepsine lakayıt, dalgın, vuzuh ile hiçbir şey göremiyor, yürüyor ve kendi kendine bir şeyler söylüyordu. Tünel Pasajı'na girdi. Ben de oradan geçecektim. O, önde gidiyordu. Aramızdaki sekiz on adımlık mesafe onun ağızından dökülen sesleri bana isale mani olmuyordu. Dikkat ettim: perişan, bu her şeye – belki hayata da- lakayıt adam bir şarkının nakaratını, karcığarun:

Zahm-ı hicrânın gibi âlemde yara var mıdır?

şarkısının nakaratını:

İltiyam yarama bilmem ki çare var mıdır?

mısramı tekrar ediyordu. Fakat ne güzel usul ile, (3) beste ile, hiç falsosuz okuyordu. Kendi kendime sordum:

– Bu adam, bu perişanhâl adam acaba kimdir? Bir sarhoş mu? Yoksa bir mecnun mu?

Asmalı Mescit Sokağı'na geldiğimiz zaman o, sağa döndü. Ben de Tepebaşı'na doğru yürüdüm. Fakat kendi kendime hâlâ soruyordum:

– Bu adam acaba kimdir?

*

* *

Ramazan; Direklerarası'nı bu sene yine şevklere, neşelere, zevklere müstağrak kılmıştı. Gündüzleri Ziyet Hanım Konağı'ndan Şehzade Karakolu'na kadar olan caddede nazan ve hıraman piyasa edenlere geceleri kıraathanelerin, çayhanelerin derun ve biruni aramgâh oluyor, tiyatrolar, sinemalar dolup boşalıyordu.

Bir gece, - sefine-i Nuh gibi – icnas-ı muhtelifeye aramgâh (4) olan bu caddenin küçük bir çayhanesinin önüne atılmış olan sandalyelerden birine – herkes gibi – ben de oturmuş, birbirini itip kakarak gelip geçenleri, arabaları, tramvayları, bütün bu izdihamı temaşaya dalmıştım. Halk pür şevk ü şadan, her taraf elektriklerin seyelân-ı envârı altında handan idi.

Böyle ne kadar zaman geçti bilmem... Tiyatrolara, sinemalara girenler girmiş, bî-mana gezip dolaşanlar çekilip gitmiş, cadde biraz tenhalaşmıştı. İşte tam bu sırada herkesin nazarıdikkatini celbeden bir hadise oldu.

Bütün nazarlar caddeden geçen bir vücuda inıtaf etti. Baktım: O idi. Ramazan'dan sekiz on gün evvel; akşamüzeri Beyoğlu'nda tünelden çıkarken gördüğüm o adam... Yine saçları, sakalı perişan, uzamış, yeleşin birkaç düğmesi kopmuş, fotinleri tozlar içinde kalmıştı. O bunların hepsinden bihaber, bu perişanlıkların hepsine lakayıt, dalgın, etrafına alık alık bakarak hem yürüyor, hem de herkesin işitebileceği yüksekçe bir sesle o karcığarın meyanını:

Âlem içre ben gibi bir bahtı kara var mıdır?

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2022, Yıl 10, Sayı: 28

Issn: 2147-8872

mısramı okuyarak, fakat usûl ile, beste ile, hiç (5) falsosuz okuyarak geçiyordu. Bu adam kimdi? Sol tarafımda oturan gençlerden biri dedi ki:

– İhtiyar bir âşık olmalı...

Bir diğeri:

– Mecnun!

dedi.

Fakat sağ tarafımda görüşen üç dört arkadaşın biri başka mütalaada bulundu:

Zavallı! dedi ve ilave etti:

– Bana kalırsa bu adam ne mecnundur, ne de bir sarhoş... Kalbi yaralı bir bedbahttır sanırım.

*

* *

Bir keman, bir kanun, iki ut, bir kıranta, iki bestekâr-ı hazinden mürekkep olan incesaz takımı ilk fasılda nihavendi geçmiş, yirmi dakikalık bir aramdan sonra kanunun latif bir taksimini müteakip karcığarda karar verilerek bu ruhnevaz faslın pişrevine başlanmıştı.

(6) Kıraathane muhibban-ı musiki ile lebalep denilecek derecede idi. Pişrevi takip eden üç şarkıdan sonra keman taksime başladı. O zaman herkes sustu. Nargile fokurtuları, bardak şakırtıları işitenler oldu.

Sükût... Derin bir sükût... Yalnız bir ses işitiliyordu.

Bir ses, bir feryat, bir nale-i ruh, bir nigah-ı kalb: Keman ağlıyordu.

Ve her tar muhrik ve sevda fezasından feryatlar, eninler dökülen kemanın taksimini o şarkı, karcığarın:

Zahm-ı hicranın gibi âlemde yare var mıdır?

İltiyâm-ı yareme bilmem ki çare var mıdır?

şarkısı takip etti. Bütün hanendelerin pür şevk ü şah okudukları bu güzide karcığarın meyanı:

Âlem içre ben gibi bir bahtı kara var mıdır?

mısrarı geçilirken kıraathanenin içinde derin bir “ah” _____ (s.6) kalpten sudur eden bir “ah-ı hazin” bir nâlecangâh işitildi. Sonra yaşlıca bir adamın dalgın, perişanhâl, (7) fakat bir çocuk gibi ağlayarak, bilaihtiyar hıçkırarak kıraathaneden çıktığı görüldü.

Arkasından dikkat ettim: O idi. Bir defa Beyoğlu’nda, bir kere de Direklerarası’nda rast geldiğim o adam...

Bu garip hadise, bu manzara-i hüzn-âlûd, o ah-ı cangüdâz herkesi müteessir etmiş, velev hayretler içinde bırakmıştı. Böyle yaşlıca bir adamın bir şarkıdan müteessir olarak ah etmesi, sonra bir çocuk gibi ağlayarak, hıçkırarak çıkıp gitmesi neden ileri geliyordu?

Bu zavallıya bais-i teessür olan şey acaba ne idi? Ve bu adam kimdi;

*

* *

Ramazanın bilmem kaçınıcı günü idi. Akşamüzeri şöyle bir tezkire aldım:

Azizim!

Behzat olarak Lamia bu akşam iftarda bizdeler... Gelirsen (8) pek ziyade sevineceğiz. İftardan sonra dış kirası Beste-Nigâr Pişrev'i var. Baki takdim ihtiramât...

Refik

Bu muazzez arkadaşın davetine derhal icabet ettim. Gece; Refik kemanını sinesine dayadı. Her tar muharrik ve sevda fezasından feryatlar dökerek taksim yaparken Behzat udunu, Lamia kanununu almış, onun vereceği karara intizar ediyorlardı. Refik bana sordu ki:

– Beste-Nigâr'da kararı vereyim mi?

Bir dakika düşündüm. Beste-Nigâr... Beraber sihirden daha süratle güzer eden eyyâm-ı maziye, ah o eyyâm-ı pür-şevk ve şebâbî nazar hayal ve tefekkür önünde tecsim etmek için kâfi... Fakat sonra ben ne olurum_ Gönlüm; ah, hâlâ seven, hâlâ titreyen, hâlâ perişan olan gönlüm ne olur?

Refik'in sualine cevap veremedim. Çünkü, o Beste-Nigâr'da kararı vermiş, bu güzide faslın pişrevine başlanmıştı. Lamia diyordu ki:

– Bilirim. Sen Beste-Nigâr'ı pek seversin! Fakat ne idi geçen gece seni hüngür hüngür ağlatan o şarkı?

(9) Benim bir şey söylemekliğime Behzat vakit bırakmadı. Gülerek:

– Onu bu akşam da ağlatmak ister misiniz? dedi; ben o şarkıyı unutmadım. Şimdi geçerez.

Refik kahkahalarla gülerek:

–Zavallıyı; dedi, ağlatmakla zevk mi duyuyorsunuz? Sızlayan bir kalbi bir kat daha sızlatmakta ne mana var?

Gözlerinde nur-ı zekâ leman eden Refik'in ne demek istediğine derhal intikal ettim. Çünkü o beni pek iyi biliyordu. Bütün sergüzeşt-i hayatımı sorup anlamış, ahvâl-i ruhiyeme kesb-i vukuf etmişti.

– Görüyorsun a Refik; dedim; bunlar beni ağlatmakla zevk-yâb oluyorlar.

Hepimiz gülüştük. Şimdi peşrev bitmişti:

– Hangi şarkıyı alacaksın?

dediler. Cevap vermedim. Senelerin kabalaştırdığı, pervezlediği kalın sesimle sanki feryat eder gibi başladım:

Her dem sözüm efsus ile eyvah olacaktır

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2022, Yıl 10, Sayı: 28

Issn: 2147-8872

Dünyada benim son nefesim ah olacaktır

(10) Derdimden eminim o da âgâh olacaktır

Dünyada benim son nefesim ah olacaktır

Keman, ut, kanun sesimle hem-ahenk olmuş, Refik, Behzat, Lamia bana ittiba etmişlerdi.

Artık bu şarkı bitiyordu. Lamia dedi ki:

– İkinci şarkıyı da sen al!

– Peki

dedim. Kirpiklerimin ucunda yaşlar titreyerek yine başladım:

Çok gördü felek şimdi beni bizim civanda

Çekti araya perde-i firkat şu zamanda

Her şamın olur sabahı safa-bahş cihanda

Gam çekme hafid elbet olur firkate payan

Takdir-i Hüda bir gün eder gönlünü şâdân

Bundan ötesini söyleyemedim. Çünkü kirpiklerimin ucundaki yaşlar yanaklarımın üzerinden yuvarlanıyor, bir çocuk gibi hıçkırma hıçkırma ağlıyordum. Refik kemanı, Behzat udu, Lamia kanunu bıraktılar. Hepsini bir velev-i hayret içinde yüzüme bakıyorlardı. Behzat sordu ki:

– (11) Ne oluyorsun Allah aşkına? Musiki seni ne için bu kadar müteessir ediyor? Yalnız musikide değil... Güzel, rakik bir şiir okunurken de hüngür hüngür ağladığın oluyor. Niçin? Anlatmaz mısın bunları bize? Bir güzel sima gördüğün zaman tagayyürât-ı vechiyeye uğruyorsun. Gözlerin doluyor. Başını derhal çeviriyorsun. Bir çift güzel göze bakmaktan korkuyorsun. Bir genç kadın geçerken kaçmak istiyorsun hasılı her şey, bir levha-i gurûb, bir leyl-i mükevkeb, bir kaval sesi, bir ihlamur kokusu, evet her şey, her şey seni ağlatıyor. Niçin? Kuzum anlatmaz mısın bunları bize?

Ah; ben bu saf; bu tecrübesiz çocuklara ahval-i kalbiyeyi nasıl anlatabilirim? Behzat bana musikinin niçin müteessir ettiğini soruyor. Bilmiyor ki benim gönlüm; hâlâ seven, hâlâ titreyen zavallı gönlüm, bir kemanın feryadıyla beraber feryat eder, bir udun ahlarıyla beraber inler, inler de beni perişan eder. Bu çocuklar benim gönlümü bilmiyorlar, bilmiyorlar da böyle soruyorlar. Fakat ben gönlümü bilmez miyim?

Diyorlar ki bana: Rakik bir şiir okunurken hüngür hüngür ağladığın oluyor. Niçin?

(12) Şiir... Oh; yirmi seneden beri en kederli gecelerimde, en gamlı günlerimde hemdemi olan şiir, bu teselliyetkâr ruh ve kalp... Ben onu okurken gözlerimden kabil midir ki iki katre yaş dökülmesin? Yahut tercüman-ı hüsn ü kalîm olan bir niyet, bi'l-farz:

Tegâfûlün beni öldürdü yaktı cân u teni

Yeter bu yâre bana öldürür bu yâre beni

misillü bir niyet okunur da ben gözyaşlarımı nasıl zapt edebilirim?

Diyorlar ki bana: Bir genç kadın geçerken kaçmak istiyorsun! Bir çift güzel göze bakmaktan korkuyorsun. Niçin?

Ah; bu tecrübesiz gençler! Bu her şeye lakayt kalan çocuklar! Bir genç kadının, bir çift güzel gözün sevdalı bir gönülde nasıl derin, nasıl bî-nasip deva-yı ceriha açacağını bilmiyorlar. Evet; bilmiyorlar da öyle söylüyorlar. Fakat ben gönlümü bilmez miyim? Otuz beş seneden beri sinemde sakladığım, yirmi seneden beri bütün yalanlarıyla, bütün iğfalatıyla nalan ve perişan olduğum bu gönlümün beni nasıl harap ettiğini hâlâ mı anlayamadım? Bir genç kadın mı? Bir çift güzel göz mü? Hâlâ mı (13) seveyim? Benin bu aldanan ve aldatan gönlüm hâlâ mı perişan olsun? Gönlümle ikimiz daha ne kadar ağlayalım?

Nazarım bazen birden bir sima-yı dilâşûba taalluk eder. Simaların ruhu kadar saf ve berrak gözlerin şuh ve tatlı nazarları gözlerimin içinde titrediği bir saniye olur. Gönlüm der ki:

– İşte? Şairlerin hayalhanelerinde teccim ettikleri ilahe-i hüsn, bak, sevmez misin?

O zaman gönlüme itaat etmek istemem. Başımı derhal çeviririm. Çünkü gönlümden pek korkarım. O hâlâ ısrar eder:

Bak, bak, der, şu sevda-feza gözler için bir şiir, bir feryat yazmaz mısın? Bu yangın bakışlar sana bir menba-ı ilham olmaz mı?

Ah; ben pek gafilim. Senelerin büyütemediği saf bir çocuğum. Çünkü gönlüme derhal aldanırım. O yangın bakışlı gözler için bir şiir söylemek isterim. Söylerim de... Lakin bu kadarla kalmaz. Ben o, gözlerin esiri olurum. Bütün ezvâk-ı hayatı onların tatlı bakışlarında bulurum. İsterim ki şairler en güzel şiirlerini, nasirler en dil-nüvaz nesirlerini bu tatlı bakışlı gözler için söylesinler. En ruh-feza şarkılar, en vecd-(14)âmîz gazeller benim sevdiğimin gözleri için okunsun. Fakat ben bu kadar pür-emel ve pür-iştihak severken dem olur ki o güzel gözler bana inıtaf etmez. O zaman gözyaşları içinde gönlüme sorarım ki:

– Ne yapalım? İşte sen de, ben de yine ceriha-dâr olduk. O dakikada gönlüm, aldanan ve aldatan gönlüm bir cevap veremez. Fakat hissedirim ki lerzan ve giryandır.

Şimdi bir genç kadın geçerken başımı nasıl çevirmek istemeyim? Bir çift güzel göze bakmaktan nasıl ihtiraz etmeyeyim? Hâlâ mı ben seveyim? Ve bütün sevdiklerim raksân, lerzan pür kelebekler gibi gönlümden bir katre-i şiir içip kaçsınlar da perişan mı olayım?

Benim gönlüm, otuz beş seneden beri sinemde sakladığım, yirmi seneden beri bütün yalanlarıyla nalan ve giryarı olduğum zavallı gönlüm her zaman aldanır. Beni de aldatır ve üzer. Onun için bir genç kadın geçerken derhal başımı çeviririm. Bir çift güzel gözün şedit nazarları altında titremek için uzaklara kaçarım. Ben gönlümü, bu aldanan ve aldatan gönlümü bilmez miyim?

*

* *

(15) Ben bu mülahazalarla meşgul olurken onlar Beste-Nigâr'dan üç dört şarkı daha geçmişlerdi. Refik sordu ki:

– Şimdi de Uşşak’a geçelim mi?

Behzat:

– Hayır; dedi; sûznâke başlayalım!

Lamia:

– Karcığâr’a geçsen daha iyi olur,

Mütalaasında bulundu. Behzat dedi ki!

– Ondan sonra da köçek havaları, kerizler:

Pencereden kar geliyor

Arkama baktım yâr geliyor

Türküler değil mi?

Hepimiz gülüştük. Şimdi Refik; yine kemanını sinesine dayamış, onun her tar-ı muhrik ü sevda-fezasından feryatlar dökmeye başlamıştı. Karcığârın latif bir taksimini yine bu faslın pişrevi takip etti. Refik bana hitaben:

– (16) Haydi; dedi; şarkıyı al!

Bilmem ki nasıl oldu, nereden hatırıma geldi; o adamın, o perişan-hâl, o kim olduğunu bilmediğim ihtiyarın söylediği şarkıyı aldım:

Zahm-ı hicrânın gibi âlemde yâre var mıdır

İltiyâm-ı yâreme bilmem ki çare var mıdır

Âlem içre ben gibi bahtı kara var mıdır

İltiyâm-ı yâreme bilmem ki çare var mıdır

Bu şarkının nakaratını:

İltiyâm-ı yâreme bilmem ki çare var mıdır

mısraını tekrar ederken gözlerimden bir tufan-ı sirişk boşandı.

Lamia dedi ki:

– Al, şu şarkıda bir ağlayan daha.

Refik sordu ki;

– Bir başka ağlayan da mı var?

Derhal Behzat cevap verdi:

– Evet; bir ağlayan, hatta hüngür hüngür, hıçkıra hıçkıra, tıpkı bir çocuk gibi bir ağlayan daha var.

(17) Refik kemanı bıraktı. Behzat’la Lamia da ona ittibaen sazlarını yanlarına koydular.

Refik merakla sordu:

– Nasıl adam bu?

Lamia Behzat’a hitap ederek:

– Demek sen de biliyorsun;

dedi; Behzat:

– Onu bilmeyen var mı?

diye cevap verdi. Refik yine kemal-i merakla sordu:

– Nedir Allah aşkınıza bu herkesin bildiği adam?

Behzat:

– Kim olduğunu, kimin nesi olduğunu bilen yok. Belki de var ya, fakat biz bilmiyoruz. Yalnız o adamı görüyoruz.

Ağzında:

Zahm-ı hicranın gibi âlemde yâre var mıdır

şarkısını söyleyerek gezdiğini, bu şarkıyı işittiği zaman hüngür hüngür, bir çocuk gibi ağladığını görüyoruz.

– Evet dedim; iki üç defadır ben de tesadüf ediyorum. Onu ilk defa olarak Beyoğlu’nda tünelden çıkarken görmüştüm. (18) Sonra bir gece Direklerarası’nda geçerken gördüm. Bir defa da İncesaz’da tesadüf ettim.

Refik:

–Kimdir?

– Behzat’la Lamia da söyledi ya! Kim olduğunu henüz bilmiyoruz.

–Nasıl adam?

– Yaşlıca... Fakat dikkatle bakılsa çehresindeki çizgilerden vadi-i hayatta pek çok facialara tesadüf ettiği anlaşılır. Herhalde merak edilecek bir adam...

Refik hayretle:

– Pek tuhaf; dedi; şuna bir kere de ben tesadüf etsem.

– Bir gün olur elbet tesadüf edersin.

*

* *

Ramazanın evahirine doğru idi. Refik, Behzat, Lamia, ben bir gece İncesaz’a gittik. Kırcaathane muhibban-ı musiki ile her gece olduğu gibi yine pek kalabalık idi. Biz gittiğimiz (19) zaman rast pişrevi çalınıyordu. Pişrevi yine bu fasıldan birkaç şarkı takip etti. Arada bir gazel geçildi. Üç dört

şarkı daha çalındı. Yarım saatlik bir istirahatten sonra ut taksime başladı. Karcığarda karar verildi. Pişrevi müteakip:

Bir goncaya, bir hâre nigâh eyledi bülbül
Derdi iki olduğuna ah eyledi bülbül
Matemizde zannetti görüp dūd-u siyâhım
Bir ah ile gülzârı siyah eyledi bülbül

Şarkısı, sonra yine iki şarkı çalındı. Bu defa kemanın hazin, dil-nüvaz bir taksimini müteakip hanendeler her bir ağızdan aldılar:

Zahm hicrânın gibi âlemde yâre var mıdır
İltiyâm-ı yâreme bilmem ki çare var mıdır
Âlem içre ben gibi bir bahtı kara var mıdır
İltiyâm-ı yâreme bilmem ki çare var mıdır

Bu şarkının meyanı:

Âlem içre ben gibi bir bahtı kara var mıdır

mısraı okunurken derin, hazin bir ah, bir ah-ı can-güdaz (20) ruhtan, kalpten kopup gelen bir feryat işitildi. Sonra ihtiyar, perişan bir adamın tıpkı bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlayarak kıraathaneden çıktığı görüldü.

Bu fevkalade vakıa – kıraathanede kim bilir kaçınıcı defa tekerrüründen dolayı – sazın devamına mani olmamış, fakat bütün hazırun bir baht u hayret içinde kalmıştı.

O perişan, o garip adam kıraathaneden çıkarken Behzat’la Lamia yüksek bir sesle bila-ihtiyar:

– İşte o, o adam.

diye bağırmaktan men-i nefis edemediler Refik derhal ayağa kalktı. Dikkatle baktıktan sonra:

– Vallahi; dedi; iyi göremedim. Fakat kimdir? Bu biçareyi böyle feryat ettiren, bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlatan sebep nedir?

Lamia:

– İşte biz de bunu bilmediğimiz için merak ediyoruz ya!

dedi.

Behzat:

– Kim bilir? Belki bir mecnun. Belki de bir ihtiyar âşıktır.

mütalaasında bulundu.

(21) Refik:

– Ne de olsa pek garip bir hâl.

dedi.

Yanımızdaki masada iki genç arkadaş oturuyordu. Bu bedbaht adamın ah-ı can-güdazında, bekâ-yı hazininden mütevellit bir teessür içinde istifham-kâr nazarlarla o iki gence bilâ-ihiyar baktım. Bendeki teessürü anlayan gencin biri teklifsizce sordu.

– Galiba merak ettiniz?

Cevap verdim.

– Hem pek ziyade... Bu adam kimdir? Bir mecnun mu? İhtiyar bir âşık mı? İki defa daha tesadüf etmişim. Bunda bir fevkaladelik var ama...

– Hayır efendim... Bu adam ne bir âşıktır, ne de bir mecnun üç genç evladın zahm-ı hicranıyla yaralanan bir peder, üç genç evladın firak-ı ebedisiyle perişan olan bir bedbahttır.

dedi. Sandalyelerimizi biraz daha yanlarına yaklaştırdık. Saz ahenginde devam ediyor, biz gencin söylediklerini dinliyorduk. O devam etti.

– Bu pek perişan, ihtiyar gördüğünüz adam; görüldüğü kadar yaşlı değildir. Belki elli beş, elli altı yaşlarında... (22) Bizim komşumuzdur. Gedikpaşa'da oturur. Üç sene evvel tekaüt olmuş, hayat-ı memuriyetten çekilmişti. Kendisi gayet iyi bir musikişinastır. Aynı zamanda üstat bir bestekârdır da... Hüzam'dam, bestekârdan bestelediği şarkılara en büyük musikişinaslar bile kusur bulamıyorlar.

Üç yetişmiş evladı vardı. İki erkek, biri kız... Erkeklerle Galatasaray Sultanisi'nde beraber okumuştuk. Şefik ile Hayri ikisi de sevdiğim arkadaşlarımdı. Hayri; Şefik'in büyüğü idi. Zavallı çocuk Balkan Muharebesi'nde ihtiyat zabiti idi. Kırkkilise'de şehit oldu. Şefik ise daha altı ay evvel bir zatürreden gitti. Pederleri hepsinden fazla Şefik'i severdi. İki kıymetli erkek evladının birini harpte, diğerini zatürre ile kurban veren bu peder, bu bedbaht adam üçüncü bir felakete uğramaktan da kurtulamadı. Kerimesi Lamia pek zayıf, nahif, saz benizli bir kızcağız idi. On yedi, on sekiz yaşlarında... İki ay evvel hastalandı. Sararıp solmaya başladı. Nihayet verem, onu da, o zavallı kızı da Ramazan'dan yirmi gün evvel alıp götürdü. İşte şimdi mecnun zannedilen, sokaklarda şarkılar okuyarak gezip dolaşan bu (23) avare adam, böyle bedbaht bir pederdir. Hem Şefik'le Hayri, hem de Lamia; pederleri gibi musikiye aşına idiler keman, ut çalarlardı. Şefik karcıgar faslını, bu faslın bilhassa.

Zahm-ı hicranın gibi âlemde yâre var mıdır?

şarkısını pek severdi. Onun için bu bedbaht peder bu şarkıyı vird-zebân etmiştir. Zaten hâline de mutabık değil mi? Zavallı adam! Görüyorsunuz ya? Ne yaptığını bilmiyor. Mecnun gibi dolaşıyor, perişan, avare geziyor. Okuyor, söylüyor. Şimdi buradan çıktı ya! Doğru evine gider. Zevcesi on beş sene evvel vefat etmiştir. Evde bir ihtiyar hizmetçi kadın ile oturuyor. Yemeğini o kadıncağız pişiriyor. Şimdi gider kemani sinesine dayar, hem kendi ağlar, hem sazı ağlatır. Kalbinin elemelerini, kederlerini, ıztıraplarını kemanın tellerine tevdi eder. Hem feryat eder, hem feryat ettirir. Sonra kendinden geçer, dalar. Genç kızını da kaybettiği günden beri bu bedbaht adamın yatak yüzü görmediğini hizmetçisi söylüyormuş. Kemani çalar, çalar, feryat eder, ağlar sonra olduğu yere bitap düşmüş.

Artık fasıl hitam bulmuş, herkes kiraathaneden çıkmaya (24) başlamıştı? Bu sergüzeşt-i hazini nakleden gence veda ederek ayrıldık. Bir teessür-i şedidin zebunu olduğu hâlde hem yürüyor, hem de konuşuyorduk.

Ve sonra nazar-ı hayal ve tefekkürüm önünde o vaz'-ı garibiyle, o uzamış, perişan saçlarıyla, o tozlu fotinleriyle bedbaht baba tecessüm ediyor, ben de onunla hemhâl ve hemfikir olarak söyleniyordum.

Zahm-ı hicrânın gibi âlemde yâre var mıdır?

SON

Kaynaklar

- Aktaş, Şerif (2015). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.
- Borsacı, Mehmet Asaf (?). *Zavallı Baba*, İstanbul: Kütüphane-i Sudi.
- Cunbur, Müjgan (2002). “Borsacı, Mehmet Asaf”. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 2. s. 316-317.
- Çapanoğlu, Münir Süleyman (1961). *Seksen Yıllık Gazetecimiz Âsaf Konsilîtiçi*. İstanbul: Sinan Matbaası.
- Çetişli, İsmail (2004). *Metin Tahlillerine Giriş / 2*. Ankara: Akçağ Yay.
- Çetin, Nurullah (2004). *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*, Ankara: Hece Yay.
- Çetin, Nurullah (2005). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yay.
- Çetin, Nurullah (2016). *İkinci Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı*, Ankara: Nobel Yay.
- Çetin, Nurullah (2017). *Türk Hikâyesi Tahlilleri*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ediz, İsmail, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kahvehaneler ve Sosyal Değişim”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, 2008, Vol 10, S. 1, s. 179-189.
- Işık, İhsan (2007). *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi (2. Cilt)*. Ankara: Elvan Yay.
- İnuğur, Mehmet Nuri (1999). *Türk Basınında “İz” Bırakanlar*. İstanbul: Der Yay.
- Kolcu, Ali İhsan (2005). *Öykü Sanatı*. Ankara: Salkımsöğüt Yay.
- Özdemir, Hikmet (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*. Ankara: TTK Yay.
- Pala, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Soğukömeroğulları, Mehmet (2019). Mehmet Asaf Borsacı. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
- Tekin, Mehmet (2003). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Yalçın-Çelik, Dilek (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yay.